

Politike teritorijalnosti u BiH

Višeslav Raos

**Uloga prostora i prostorne
prisutnosti posebice je naglašena
u fragmentiranim društvima s
dubokim vjerskim, jezičnim i
etničkim rascjepima**

Unatoč sve većoj ulozi informacijsko-komunikacijskih tehnologija i virtualnih društvenih arena na političku promidžbu i komunikaciju, globalizacijskih procesa koji proizvode međuovisnost država te europskih i atlantskih integracija koje nadilaze i redefinišu suverenost, fizički prostor odnosno teritorij još je bitna odrednica političkog djelovanja i predmet političkoga. Uloga prostora i prostorne prisutnosti posebice je naglašena u fragmentiranim društvima s dubokim vjerskim, jezičnim i etničkim rascjepima. Društveni, pa i etnički, odnosi po pravilu sadržavaju i komponentu prostornih relacija (Cox, 2002:147). Teritorijalnost je akt političke proizvodnje, dinamične i promjenjive konstrukcije, koja zbog svoje inherentne isključivosti vodi k razgraničenjima i prijeporima (Blacksell, 2006:20). Prostor odnosno teritorij ujedno je i fizički opipljivo tlo, građevinsko i poljoprivredno zemljište koje je podložno diobi, ali i nematerijalni prostor koji je u percepciji nositelja kolektivnih identiteta nedjeljiv (Toft, 2003:127). Na primjeru postdejtonske BiH i njezine administrativne podjele pokušat ću pokazati ulogu teritorijalnosti u politici.

Međuentitetska granica i podijeljene općine

Općim okvirnim sporazumom za mir u BiH, poznatijim pod nazivom Dejtonski sporazum, definirane su i ozakonjene unutardržavne teritorijalne promjene koje tvore podlogu suvremenoga političkog života u toj zemlji. U pregovorima u Daytonu uspostavljena je Međuentitetska crta razgraničenja, odnosno granica između Federacije BiH i Republike Srpske, koja uvelike odstupa

Višeslav Raos, znanstveni novak u Centru za politološka istraživanja i polaznik doktorskog studija iz komparativne politike na Fakultetu političkih znanosti. E-pošta: viseslav.raos@cpi.hr

od crta bojišnica u jesen 1995. Od kraja misije nametanja mira (*peace enforcement*) SFOR-a (Stabilisation Force, međunarodna vojna misija pod vodstvom NATO-a) 1998. ona više nema obilježja carinsko-policijske granice, no ostala je ključno mjesto bosanskohercegovačke politike. Riječ je o prvoj granici utvrđenoj multilateralnim pregovorima zasnovanim na geografskoj dokumentaciji, odnosno na satelitskim snimkama koje omogućuju najveću preciznost u razgraničenju. Uoči općih izbora u BiH u listopadu 2010. Milorad Dodik, predsjednik Stranke nezavisnih socijaldemokrata (SNSD), tada premijer, a nakon izbora predsjednik Republike Srpske, zatražio je fizičko označavanje Međuentitetske crte razgraničenja, ustvrdivši kako je Republika Srpska „1 posto manja nego što je previđeno crtom razgraničenja“, te se pozvao na podatke Uprave za geodetske i imovinskopravne poslove Republike Srpske prema kojima „oko 14.000 građana čeka da se riješe imovinskopravni odnosi upravo zbog toga što linija međuentitetskog razgraničenja nije markirana“ (*Poskok.info*, 18. rujna 2010). U tom se zahtjevu ocrtava Dodikova politika što jačeg razdvajanja dvaju entiteta i onemogućavanje jačanja BiH, ali i važnost teritorija u političkom imaginariju BiH. Administrativno-teritorijalne promjene u postdejtonskoj BiH doista proizvede niz praktičnih problema, među njima i one zemljišno-pravne prirode, no upitno je može li „cementiranje“ Međuentitetske crte razgraničenja, koja je podijelila i isparcelizirala predratne općine, pomoći učinkovitijem radu javne uprave. I sama je uporaba riječi „granica“ (nasuprot crti razgraničenja, *boundary*) bila predmetom spora, budući da su vlasti Republike Srpske razgraničenje entiteta nazivale „granicom entiteta“, dok je Ustavni sud BiH to osporio, pozivajući se na činjenicu da Dejtonski sporazum riječ „granica“ (*border*) spominje samo u kontekstu vanjskih oboda bosanskohercegovačke države.

Podijeljene jedinice lokalne samouprave

Ratnim zbivanjima 1992-1995. i određivanjem Međuentitetske crte razgraničenja podijeljeno je 28 općina, značajno su im promijenjene granice, a od dijelova preostalih starih općina u drugom entitetu stvorene su nove općine. Premda je i u Federaciji BiH zbog hrvatsko-bošnjačkog sukoba došlo do podjela prijeratnih općina (primjerice Tešnja), odnosno formiranja novih općina (primjerice Usore), zbog ograničenog prostora u ovom se članku poglavito bavim općinama koje su podijeljene Međuentitetskom crtom razgraničenja. Općina Bosanska Krupa najvećim je dijelom, uključujući istoimeni grad, pripala Federaciji, dok je od manjeg ostatka u Republici Srpskoj formirana općina Krupa na Uni sa sjedištem u selu Donji Dubovik. Imenovanje te općine služi kao primjer dvaju ključnih obilježja politike identiteta i teritorijalnosti u BiH. Prvo, politiku preimenovanja u Republici Srpskoj obilježuju pokušaji prikrivanja odnosno minimaliziranja pojave općebosanskog identiteta i materijalnih označitelja koji upućuju na njega. Sukladno tome, preimenovana su naselja koja su prije rata u nazivu imala pridjev „bosanski“. Premda se iz diskursa dijela bošnjačke strane može zaključiti da je posrijedi pokušaj poistovjećivanja odrednica „bosanski“ i „bošnjački“ - što se donekle nazire i u nazivu jezika bošnjačkog naroda - „bosanski jezik“ - pokušaji da se ospori izbacivanje pridjeva „bosanski“ iz imena općina u Republici Srpskoj poziva-

njem na vitalni nacionalni interes bošnjačkog naroda odbačeni su odlukama Ustavnog suda BiH (AP-2821/09). Drugo, premda je nova općina stvorena od manjega ruralnog dijela čija su najveća naselja prometno i funkcionalno nepovezana i udaljena od titularnoga naselja (Bosanska Krupa), zadržavanjem imena Krupa (na Uni) pokušava se održati političko-identitetska prisutnost Republike Srpske i njezina naslovnog naroda (Srbi) na navedenom teritoriju. Na sličan su način od ostataka općina Bosanski Petrovac i Drvar stvorene općine Petrovac (sjedište u selu

Ratnim zbivanjima 1992-1995. i određivanjem Međuentitetske crte razgraničenja podijeljeno je 28 općina

Drinić) i Istočni Drvar (sjedište u selu Potoci). Sukladno odredbama o trima službenim jezicima u BiH (bosanskome, srpskom, hrvatskom), i te općine u bošnjačkoj inačici nose nazive jedinica lokalne samouprave od kojih su nastale. Nakon utvrđivanja Međuentitetske crte razgraničenja dio općine Ključ pripao je Republici Srpskoj tako da je od preostalih mjesnih zajednica stvorena općina Ribnik sa sjedištem u Donjem Ribniku. Entitetskim razgraničenjem podijeljena je i općina Kupres. Istoimeni grad pripao je Federaciji, a manji dio općine sa sjedištem u Novom Selu postao je dio Republike Srpske. Općina Oštra Luka, nastala od dijelova općine Sanski Most koji su pripali Republici Srpskoj, primjer je jedne od jedinica lokalne samouprave u srpskom entitetu koje su bile predmet još jedne prakse imenovanja što je smjerala jačanju identitetsko-teritorijalnog označavanja i razgraničavanja. Riječ je o pridjevanju naziva „srpski“ općinama koje su pripale Republici Srpskoj ili su novoformirane od dijelova općina koje su postale dijelom tog entiteta. Međutim, pridjev „srpski“ u imenu te općine (Srpski Sanski Most) proglašen je neustavnim odlukom Ustavnog suda BiH 2004. (U-44-01-O). Tom su odlukom protuustavnima proglašeni i nazivi Grad Srpsko Sarajevo, Srpski Drvar, Srpski Mostar, Srpsko Goražde, Srbinje, Srpski Ključ, Srpska Kostajnica, Srpski Brod, Srpska Ilidža, Srpsko Novo Sarajevo, Srpski Stari Grad i Srpsko Orašje.

U slučaju grada odnosno općine Doboj, razgraničenjem su rubni ruralni dijelovi pripali Federaciji. Budući da ta naselja nisu međusobno teritorijalno povezana, stvorene su dvije općine: Doboj Jug (sjedište u selu Matuzići) i Doboj Istok (sjedište u selu Klokotnica). Dejtonskim sporazumom najveći dio prijeratne općine Bosanski Šamac pripao je Republici Srpskoj (pod imenom Šamac), dok je od manjeg dijela stvorena općina Domaljevac-Šamac (sjedište u Domaljevcu) u Federaciji. Od dijelova općina Maglaj, Gračanica i Lukavac u Republici Srpskoj formirana je općina Petrovo sa sjedištem u gradiću Bosansko Petrovo Selo, koji je preimenovan u Petrovo. Riječ je o jednoj od rijetkih novoosnovanih općina koje imaju sjedište u naselju gradskog karaktera te mogu samostalno pružati javne usluge poput školstva i upravnih poslova, bez oslanjanja na veće susjedne općine. U Bosanskoj Posavini su podjelom općina Gradačac, Orašje

i Odžak stvorene općine Pelagićevo, Donji Žabar i Vukosavlje u Republici Srpskoj. U Srednjoj Bosni je dejtonskom podjelom zemlje od dijela općine Jajce stvorena općina Jezero u Republici Srpskoj, a od dijelova općine Kneževo općina Dobretići u Federaciji. Kneževo se prije rata zvalo Skender Vakuf, no vlasti Republike Srpske uklonile su to ime kako bi izbrisale osmansko naslijeđe i identitetsko određenje povezano s bošnjačkim narodom i muslimanskom vjerskom zajednicom, sadržano u riječi *vakif/vakuf* (islamska zaklada). U istočnoj Bosni je iz općine Lopare izdvojen dio koji tvori općinu Čelić u Federaciji, od dijela općine Kalesija stvorena je općina Osmaci u Republici Srpskoj, od ostatka općine Zvornik formirana je općina Sapna u Federaciji, a od dijela općine Ugljevik nastala je općina Teočak u Federaciji. U Podrinju je od ostataka općine Foča, koja je do odluke Ustavnog suda nazivana Srbijem, stvorena općina Foča-Ustikolina u Federaciji, a od dijela općine Goražde općina Novo Goražde u Republici Srpskoj. U Istočnoj Hercegovini je od manjeg dijela općine Stolac stvorena općina Berkovići u Republici Srpskoj, dok je u Federaciji na dijelu općine Trebinje formirana općina Ravno, koja je ponovno uspostavljena nakon ukidanja 1963. U nastavku ću se posebno osvrnuti na teritorijalne podjele u Mostaru, Sarajevu i Brčkom.

Politika prisutnosti i urbana etnokracija

Političko-teritorijalna podjela BiH po etničkim crtama u najvećoj mjeri odražava zatečeno stanje na bojišnicama u ljeto i jesen 1995. Premda su Dejtonski sporazum i političko-pravni poredak zasnovan na njemu zamišljeni i proklamirani kao politički projekt uspostave multietničke, ujedinjene i jedinstvene BiH (Campbell, 1999:396), oni uglavnom potiču, održavaju i pojačavaju etnopolitičke podjele. U uvjetima asimetričnih odnosa moći između triju načelno jednakopravnih konstitutivnih naroda i nemogućnosti primjerene i konstruktivne zaštite svih političkih pitanja koja se smatraju „vitalnim nacionalnim interesom“, fragmentirani politički sustav proizvodi političko-teritorijalnu rascjepkanost. Unatoč normativnom cilju da multietnička BiH nadiđe etničke prijepore, brojni mirovni planovi osmišljeni uoči i za vrijeme ratnih sukoba – Carrington-Cutileiro, ožujak 1992; Vance-Owen, siječanj-lipanj 1993; Owen-Stoltenberg, srpanj-kolovoz 1993; plan Europske Unije, studeni 1993; plan Kontaktne skupine, veljača-listopad 1994. – predviđali su kao, više ili manje, jedino realno održivo rješenje podjelu BiH na etnički definirane i odvojene prostore u obliku potpune disolucije države, federalizacije ili konfederalizacije. Prema tome, međunarodni mirovni posrednici prihvatili su činjeničnu etnoteritorijalnu parcelizaciju i stvaranje etniziranih urbanih sredina - ruralna su naselja i prije rata, pogotovo manja sela i zaseoci, po pravilu imali jasnu etničku prevagu nekoga naroda – te postdejtonovski poredak ne može iznjedrati državu koja bi integrirala svoje etnički parcelizirane teritorije. S druge strane, u SAD-u i starim članicama Europske Unije rat u BiH, opsada i podjela Sarajeva izazvali su na akademskoj, ali i na literarno-imaginativnoj razini, reverziju prema konceptu „balkanizacije“ i predrasudama i negativnim emocijama povezanim s njime (Bieber, 2000:270). Stvaranje jasno etnički označenih urbanih cjelina i etnicizacija gradova glavno su obilježje etnopolitika u BiH. Proces etnicizacije Mo-

Tablica 1. Podijeljene općine u BiH

Geografska regija	Federacija BiH	Republika Srpska
Bosanska krajina	Bosanska Krupa	Krupa na Uni
Bosanska krajina	Bosanski Petrovac	Petrovac
Bosanska krajina	Drvar	Istočni Drvar
Bosanska krajina	Ključ	Ribnik
Bosanska krajina	Kupres	Kupres
Bosanska krajina	Sanski Most	Oštra Luka
Bosanska Posavina	Doboj Jug, Doboj Istok	Doboj
Bosanska Posavina	Domaljevac-Šamac	Šamac
Bosanska Posavina	Maglaj, Gračanica, Lukavac	Petrovo
Bosanska Posavina	Gradačac	Pelagićevo
Bosanska Posavina	Orašje	Donji Žabar
Bosanska Posavina	Odžak	Vukosavlje
Srednja Bosna	Jajce	Jezero
Srednja Bosna	Dobretići	Kneževo
Sarajevska regija	Stari Grad	Istočni Stari Grad, Novo Sarajevo
Sarajevska regija	Iliđza	Istočna Iliđza
Sarajevska regija	Trnovo	Trnovo
Istočna Bosna	Čelić	Lopare
Istočna Bosna	Kalesija	Osmaci
Istočna Bosna	Sapna	Zvornik
Istočna Bosna	Teočak	Ugljevik
Podrinje	Foča-Ustikolina	Foča
Podrinje	Goražde	Novo Goražde
Podrinje	Pale-Prača	Pale
Zapadna/Istočna Hercegovina	Mostar	Istočni Mostar
Istočna Hercegovina	Stolac	Berkovići
Istočna Hercegovina	Ravno	Trebinje

stara, Banje Luke i Sarajeva usporediv je s fenomenom urbane etnokracije kakvu opisuje izraelski politički geograf Oren Yiftachel u Izraelu odnosno Palestini (Yiftachel i Yacobi, 2003). Riječ je o etničkoj proizvodnji prostora u svrhu jasnog ocrtavanja teritorija koji nositelji etnopolitike u svojem političkom imaginariju smatraju pripadnim narodu u čije ime nastupaju, te podjele urbanih resursa prema etničkim, a ne funkcionalnim kriterijima. Na sarajevskome i mostarskom primjeru vidljivo je kako su povijesne odrednice raspodjele etničkih skupina u BiH utjecale na etnoteritorijalnu politiku i etnicizaciju prostora u ratu (1992-1995) i nakon njega.

Sarajevo i Istočno Sarajevo

Izuzmemo li genocid u Srebrenici, jedan je grad u političko-me i komunikativnom smislu najviše obilježio rat u BiH i postao simbolom ratnih zbivanja. Opsada Sarajeva, koja je trajala 1.395 dana i za sobom ostavila 11.000 civilnih žrtava (Bollens, 2008:84), ucrtala se u politički imaginarij kao ključno mjesto novije bosanskohercegovačke povijesti. Ona je i jedan od primjera urbicida u BiH. Krajem opsade i određivanjem Međuentitetske crte razgraničenja ratna podjela grada priznata je kao zatečeno trajno stanje. Od prijeratnoga velikog prostora koji je činio Grad Sarajevo nastale su samostalne općine u Federaciji (Hadžići, Iliđza, Ilijaš i Vogošća), odnosno u Republici Srpskoj (Pale). Planinsko-ruralna općina Trnovo većim je dijelom pripala Federaciji, dok je manji dio završio u Republici Srpskoj. Gradske sarajevske općine podi-

jeljene su tako da su od dijelova općina Ilidža, Stari Grad i Novo Sarajevo formirane općine Istočna Ilidža (Kasindo), Istočni Stari Grad (Hreša), Istočno Novo Sarajevo (Lukavica) u Republici Srpskoj. Nastavljajući se na upravno-političku tradiciju SFRJ, poslijeratno je Sarajevo organizirano kao gradska zajednica općina. Sukladno tome, Grad Sarajevo sastoji se od općina Ilidža, Stari Grad, Novi Grad i Novo Sarajevo. Nasuprot Gradu Sarajevu, koji je sjedište Kantona Sarajevo/Sarajevske županije, glavni grad Federacije BiH i cijele države, od općina Istočna Ilidža, Istočno Novo Sarajevo, Istočni Stari Grad, Pale, Sokolac i Trnovo stvorena je gradska zajednica općina odnosno Grad Istočno Sarajevo. Premda su u Banjoj Luci smještena sjedišta svih entitetskih institucija Republike Srpske, Istočno Sarajevo određeno je kao *de iure* glavni grad tog entiteta. Gradovi Sarajevo i Istočno Sarajevo ubrajaju se među sedam službenih gradova BiH (zajedno s Mostarom, Banjom Lukom, Zenicom, Bihaćem i Jajcem), to jest službenih gradskih samoupravnih jedinica koje imaju gradska vijeća i gradonačelnike, a time i ovlasti koje su veće od općinskih, ali manje od entitetskih. Tuzla, premda veliko urbano središte, još nije ishodila status službenog grada. Osim pojedinih gradskih naselja (primjerice, Dobrinje i Lukavice), Grad Istočno Sarajevo nije cjelovit gradski prostor u klasičnom smislu te riječi. Riječ je o konstruktivnom gradu koji se proteže na velikoj površini i, uz prostorno nepoveza-

mogeno Sarajevo – izbjeglice iz Podrinja i Istočne Bosne stvorili su jasnu bošnjačku većinu u tom naroda (Bollens 2008:87-88) – i etnički homogena prigradska naselja i satelitske gradiće koji čine Istočno Sarajevo u Republici Srpskoj. Smanjenjem prostora Grada Sarajeva na područje četiriju općina (Centar, Stari Grad, Novi Grad i Novo Sarajevo) i uspostavom Kantona Sarajevo/Sarajevske županije veći dio sarajevske regije čvrsto je određen kao prostor bošnjačke dominacije. S druge strane, fiksiranjem Međuentitetske crte razgraničenja onemogućena je integracija rubnih istočnih dijelova grada i predgrađa, a očuvano je postojanje Istočnog Sarajeva kao identitetsko-teritorijalnog konstrukta.

Mostar i Brčko

Kao što Sarajevo najzornije prikazuje identitetsko-teritorijalne dimenzije cjelokupnog rata u BiH i posebice pokušaja srpske strane da ostvari posvemašnju dominaciju nad ključnim točkama i prostorima u toj zemlji, tako je Mostar sjecište prostornih posljedica bošnjačko-hrvatskog sukoba od listopada 1992. do ožujka 1994. i ključno mjesto etnopolitike u Hercegovini. Tijekom rata Mostar je podijeljen na zapadni (hrvatski) i istočni (bošnjački) dio. Premda su vlasti ratnoga hrvatskog entiteta, Hrvatske Republike Herceg-Bosne, *de facto* stolovale u Grudama, Mostar je proglašen službenim glavnim gradom te etnoteritorijalne jedinice. Kao sveučilišni grad te gospodarsko i kulturno središte, Mostar je dobio ključnu ulogu u hrvatskoj etnopolitici u BiH. Stvaranje ekskluzivnoga hrvatskog urbanog središta na području zapadnog Mostara obilježilo je etnoteritorijalnu politiku i politički projekt Herceg-Bosne. Kao jedini službeni grad na većinski hrvatskom prostoru, odnosno s jasnom poveznicom s većinski hrvatskim teritorijima, Mostar je bio jedini grad koji je bio na raspolaganju u projektu stvaranja stolnog grada hrvatske teritorijalne jedinice unutar BiH (Bieber, 2005:422). Ratni sukob povukao je crtu etničkog razgraničenja kroz centar grada, dok je etnički sastav mostarskog stanovništva značajno promijenjen. Etnizacija mostarskoga urbanog prostora i politika teritorijalnosti uvelike su određene i povijesnim pretpostavkama, odnosno postojanjem dviju povijesnih faza u razvoju grada. Stara gradska jezgra vuče korijen iz osmanskih vremena i ima bošnjačku većinu, dok su Hrvati koncentrirani u zapadnim dijelovima grada nastalima za vrijeme austrougarske vladavine (Bollens, 2008:169). Hrvati su postali većina u gradu Mostaru - nasuprot prijeratnoj bošnjačkoj dvostrukoj većini: u samom gradu i na širem gradskom području, u općini Mostar - dok je udio Srba drastično pao (Bieber, 2005:421). Disolucijom hrvatske jedinice, prekidom bošnjačko-hrvatskog sukoba i Dejtonskim sporazumom najveći dio područja prijeratne mostarske općine postaje dio Federacije, dok manji srpski dio u planinskom dijelu sjeveroistočno od samog grada postaje općina Istočni Mostar sa sjedištem u selu Zijemlje u Republici Srpskoj. Međunarodna uprava u postdejtonskom dobu (Ured visokog predstavnika, OHR), nastojeći ponovno integrirati Mostar u jedinstvenu gradsku cjelinu, isprva je podijelila grad na šest gradskih općina, po tri za svaku etničku skupinu. Zbog institucionalne krize lokalne samouprave i nemogućnosti stvaranja hrvatsko-bošnjačkog konsenzusa, OHR šest gradskih općina pretvara 2004. u gradska područja (izborne jedinice) i donosi novi *Statut Grada Mostara* kao jedinstvenog grada. Dok

Upravo je dejtonsko ozakonjenje podjele Sarajeva na dva grada označilo pobjedu etnizacije urbanog prostora kao metode političkog djelovanja u BiH

ne gradiće Pale i Sokolac, obuhvaća velike ruralne i nenaseljene šumsko-planinske predjele Jahorine i Romanije. Međutim, sukladno politici polaganja prava na Sarajevo kao glavni grad BiH, vlasti Republike Srpske održavanjem slike o Istočnom Sarajevu kao gradu stvaraju alternativno srpsko Sarajevo koje simbolizira identitetsko-teritorijalnu povezanost srpskog entiteta i njegova naslovnog naroda sa Sarajevom kao urbanim središtem, te treba nadići opreku između želje za srpskom dominacijom nad sarajevskom kotlinom i bošnjačke demografske prevlasti na užem području grada. Budući da su upravo gradovi i gradska središta žarišne točke političkoga (Yiftachel i Yacobi, 2003:674), srpska je etnoteritorijalna politika, ne mogavši opsadom prisiliti grad na kapitulaciju, stvorila srpsko Istočno Sarajevo. Proces ponovne uspostave Sarajeva kao glavnog grada BiH u Republici Srpskoj percipiran je kao zadiranje u srpsko političko pravo na sarajevski prostor (Zahar, 2005:124). Na početku procesa raspada Jugoslavije mnogi su inozemni promatrači u tada multietničkom Sarajevu vidjeli branu rastućoj etnonacionalnoj politici (Bollens, 2008:86). Međutim, upravo je dejtonsko ozakonjenje podjele Sarajeva na dva grada označilo pobjedu etnizacije urbanog prostora kao metode političkog djelovanja u BiH. Borba za prevlast nad područjem Sarajeva i naslovnim pravom na grad proizvela je etnički ho-

Izborni zakon BiH propisuje izravni izbor gradonačelnika i načelnika općina, *Statut Grada Mostara* propisuje da se gradonačelnik bira u Gradskom vijeću. Nadalje, biranjem 18 od 25 vijećnika (čl. 17. *Statuta Grada Mostara*) u šest tromandatnih izbornih jedinica s neujednačenim brojem birača i sustavom minimalne zastupljenosti svih triju konstitutivnih naroda, kao i nacionalnih manjina, Mostar je postao funkcionalno ujedinjen grad, ali po cijenu stvaranja iznimke i primjene posebnih institucionalnih aranžmana koji mogu proizvoditi nove asimetrične etničke odnose moći.

Mostar je bio jedini grad koji je bio na raspolaganju u projektu stvaranja stolnog grada hrvatske teritorijalne jedinice unutar BiH

Brčko, u kojemu su prije rata bila podjednako zastupljena sva tri konstitutivna naroda, u ratu je bilo podijeljeno između srpskih snaga koje su držale sâm grad Brčko, Bošnjaka koji su držali gradska predgrađa i Hrvata koji su od seoskih naselja sjeverozapadno i jugoistočno od grada formirali hrvatske ratne općine Ravne-Brčko (sjedište u Seonjacima) i Gornje Ravne (sjedište u Zoviku). Zbog ključnoga geostrateškog položaja kao poveznice između zapadnoga (Bosanska krajina) i istočnog (Semberija, Podrinje) dijela Republike Srpske, kao i gospodarsko-prometne važnosti brčanskog koridora za vezu Federacije s Hrvatskom i Srednjom Europom, pitanje Brčkog nije riješeno u Daytonu nego je odgođeno. Konačnom arbitražnom odlukom Brčko dolazi pod izravni nadzor međunarodnog supervizora (nadglednika) i postaje zasebna administrativna jedinica pod suverenom središnje bosanskohercegovačke vlasti (Bieber, 2005:426). Upravo zbog izravnog upletanja međunarodnih predstavnika u lokalnu samoupravu, reintegracija etnički podijeljenih prostora u jedinstvenu cjelinu (Distrikt Brčko) bila je snažnija i uspješnija nego u Mostaru. Inozemni analitičari ističu i ključnu ulogu Brčkog kao multietničkoga trgovačkoga središta (tržnica „Arizona“), koje je pripomoglo nadilaženju etnoteritorijalne podjele (Dahlman i Ó Tuathail, 2006:654). No, pogrešno je i površno veličati Brčko kao primjer uspješnosti međunarodnih snaga u BiH u ostvarivanju zacrtanoga političkog projekta (ponovnog) stvaranja multietničkoga i multikulturnog društva i države.

Zaključak

Teritorij i politika teritorijalnosti imali su ključnu ulogu u ratu u BiH. Tri suprotstavljena, etnički motivirana politička projekta u svojoj identitetsko-ideativnoj dimenziji uvelike su se oslanjala povijesno naslijeđe svoje etničke skupine. Premda su sva tri etnička narativa o povijesti i povijesnoj utemeljenosti vlastitih politika pokušavala uspostaviti poveznicu vlastitog naroda s tradicijom srednjovjekovne državnosti, svaka je etnička skupina iz jednoga povijesnog razdoblja crpila dokaze legitimnosti i

gradila svoju etnoteritorijalnu politiku. Srpska etnoteritorijalna politika uvelike je određena pozicijama bosanskohercegovačkih Srba u Kraljevini SHS/Jugoslaviji i zemljišnom reformom 1920-ih i 1930-ih godina, hrvatska se politika teritorijalnosti oslanjala na etnokulturne institucije i tradicije stvorene za vrijeme austrougarske uprave, dok su Bošnjaci putem naslijeđa osmanske urbane kulture pokušavali promicati vlastite etnoteritorijalne interese. Borba za teritorij i političko-simboličku prisutnost na teritoriju BiH teško je razumljiva bez uzimanja u obzir povijesno naslijeđene etničke strukture naseljavanja zemlje. Kao baština iz osmanskog doba, bošnjačko stanovništvo pretežno živi u središtima gradovima (*čaršijama*), odnosno u trgovištima na sjecištima prometnica nastalima oko *hanova* i *konaka*. Hrvatsko stanovništvo živi u manjim gradskim naseljima i na selima nastalima oko velikih feudalnih poljoprivrednih imanja (*čitluka*). Nasuprot tome, srpsko stanovništvo uvelike je determinirano disperziranom naseljenošću pašnjačkih (*čaire*) i brdskih krajeva zbog stočarskog naslijeđa. Borba za prisutnost u gradovima i stvaranje vlastitih etniziranih urbanih sredina uvelike su obilježili ratne sukobe oko Mostara i Sarajeva. Dejtonski poredak, s jedne, i integrativno-unificirajući naponi međunarodnih snaga, s druge strane, nisu uspjeli nadići etnoteritorijalne determinante bosanske političke stvarnosti nego potpomažu njihovo očuvanje.

Literatura

- Bieber, F. (2005). Local Institutional Engineering: A Tale of Two Cities, Mostar and Brčko. *International Peacekeeping*. (12) 3:420-433.
- Bieber, F. (2000). Bosnia-Herzegovina and Lebanon: Historic Lessons of Two Multireligious States. *Third World Quarterly*. (21) 2:269-281.
- Blacksell, M. (2006). *Political Geography*. Milton Park, Oxfordshire i New York: Routledge.
- Bollens, S. A. (2008). *Cities, Nationalism and Democratization*. London i New York: Routledge.
- Campbell, D. (1999). Apartheid Cartography: The Political Anthropology and Spatial Effects of International Diplomacy in Bosnia. *Political Geography*. 18:395-435.
- Cox, K. R. (2002). *Political Geography: Territory, State, and Society*. Malden: Blackwell.
- Dahlman, C. i Ó Tuathail, G. (2006). Bosnia's Third Space? Nationalist Separatism and International Supervision in Bosnia's Brčko District. *Geopolitics*. 11:651-675.
- Toft, M. D. (2003). *The Geography of Ethnic Violence: Identity, Interests, and the Indivisibility of Territory*. Princeton: Princeton University Press.
- Yiftachel, O. i Yacobi, H. (2003). Urban Ethnocracy: Ethnicization and the Production of Space in an Israeli 'mixed city'. *Environment and Planning D: Society and Space*. 21:673-693.
- Zahar, M. J. (2005). The Dichotomy of International Mediation and Leader Intransigence: The Case of Bosnia and Herzegovina. U: O'Flynn, I. i Russell, D. (ur.) (2003). *Power Sharing: New Challenges for Divided Societies*. London i Ann Arbor: Pluto Press. ■